

УДК 330.142.2

Дедіков О. І.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Викладено деякі проблеми, що виникли перед українськими підприємствами і компаніями у сфері економічного аналізу результатів їхньої діяльності. Розглянуто можливість використання новацій в процесах реорганізації аналітичної роботи на підприємствах. Запропоновано нові підходи до організації аналітичної роботи суб'єктів господарювання

Some problems arisen in the face of Ukrainian enterprises and companies in the sphere of economical analysis of their activity results were stated. The possibility of use of innovations in the enterprises analytical work reorganization processes was reviewed. New approaches to enterprises analytical work organization were offered.

Аналіз наявного досвіду діяльності підприємств дозволив виявити труднощі і проблеми, з якими стикаються менеджери і власники, вирішуючи задачі оптимізації функціонування підконтрольних їм господарчих структур. Це – проблема досить значного управлінського персоналу, перш за все, працівників відділів економіки, праці і заробітної плати, фінансових служб, яка особливо актуальна для складних за структурою господарюючих суб'єктів – великих промислових підприємств і компаній, але, крім того, дана проблематика досить актуальна також для малого і середнього бізнесу.

Значність і актуальність цієї проблеми для українських підприємств зростає внаслідок наявної тенденції піднесення економічної ефективності ведення бізнесу і відповідної трансформації, згідно вказаної мети, всіх управлінських складових організації бізнесових процесів і отриманого результату діяльності на основі поміркованого підходу до організації виробничого циклу.

Дослідженню особливостей аналітичної роботи на підприємствах і проблемам її поглиблення присвячено багато робіт як зарубіжних, так і вітчизняних авторів [1-7]. Огляд і аналіз публікацій дозволив дати оцінку їх внеску у розв'язання багатоаспектних проблем вдосконалення аналітичної роботи, яка провадиться господарюючими суб'єктами. В них викладено деякі підходи до складання методик аналітичних програм; принципів аналітичних досліджень; структури аналітичних звітів підприємств і етапів їх розробки; місця і ролі економічної аналітики в системі фінансово-економічної роботи на підприємстві; особливості вітчизняного і зарубіжного досвіду аналітичних досліджень; визначено вплив розміру підприємства на рівень аналітичної роботи і інші питання. Однак в них не приділено достатньо уваги визначенню проблем трансформації та адаптації цілей і структури аналітичного дослідження результатів діяльності підприємства до умов функціонування даного суб'єкта, впливу факторів зовнішнього економічного середовища на його динаміку.

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення методичних аспектів впровадження адекватних сучасному рівню економічного розвитку країни аналітичних методів і прийомів аналізу господарської діяльності підприємств, відповідної організаційної структури шляхом визначення головної мети у проведенні аналітичного дослідження. Відповідно до поставленої цілі вирішено наступні завдання: виявлено прояви зниження економічної культури у діяльності управлінських служб підприємств; оцінені наслідки зниження методичного забезпечення аналітичної оцінки економічних результатів діяльності підприємства, відсутності відповідних критеріїв оцінки достатності аналітичної роботи; обґрунтовано деякі критерії для визначення достатності рівня

економічної роботи завданням розвитку підприємств на основі досвіду, який нагромаджено західними компаніями в результаті застосування системи стандарт-косту; оцінено фактичний рівень перетворень у аналітичній роботі підприємств відповідно до заданих критеріїв відповідності.

Сучасний стан розвитку економіки України вимагає від усіх суб'єктів економічної діяльності ретельного аналізу факторів та наслідків своєї діяльності, приведення її у відповідність із сучасним рівнем вимог до організації, впорядкування та техніко-технологічної забезпеченості виробництва. Особливо це стосується малих підприємств як найбільш вразливих суб'єктів господарювання, що тільки завойовують своє місце у економічній системі України.

Світ сучасних економік - це світ точного розрахунку та кмітливого передбачення. Успіху в економічному змаганні досягає той, хто у змозі неупередженим оком оцінити ситуацію, що склалася в тому чи іншому сегменті ринку, проаналізувати своє наявне чи можливе місце у ньому, розрахувати свої ресурси та можливості, запровадити систему заходів щодо оптимізації виробництва певного виду продукції, послуг, робіт тощо.

В процесі формування ринкових відносин в економіці країни, менеджмент підприємств, в тому числі малих, подекуди продовжує орієнтуватись на застарілу аналітичну базу економічних досліджень та використовує методики аналізу діяльності підприємств, які застосовувались у радянський період, хоча умови діяльності суб'єктів господарювання змінилися кардинальним чином.

Це тим більш актуально, що необхідність вдосконалення економічного аналізу визначається реформою бухгалтерського обліку, його наближенням до західних стандартів, запровадженням Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, введенням в практику економічної діяльності аудиту підприємств та управлінського обліку.

Можна констатувати, що економічний аналіз на підприємствах України, загалом, перебуває на низькому рівні. При цьому динаміка прибутку в усіх галузях економіки країни свідчать про те, що відносний розмір прибутку за останні роки є досить низьким.

Цілком очевидно, що падіння обсягу матеріального виробництва у 90-ті роки ХХ ст. призвело, відповідно, до зниження розміру прибутку. Але, як показує аналіз, переважна частина зниження прибутку є результатом зростання собівартості виробленої продукції. А це – результат байдужості до технологічних рівнів виробничих процесів, піднесення їх інноваційної складової. Автор з власного досвіду може стверджувати, що у переважній частині промислових підприємств оптимізацією виробничих процесів серйозно відповідні служби не займаються, що і відбивається на рівні економічних показників діяльності підприємств.

Основною причиною зниження рівня економічної роботи підприємств слід вважати вплив економічного романтизму, що виявився при незнанні законів ринкових відносин, у наївній вірі у чудодійну регулюючу силу ринку. Потім з'явилася зневага до планової і аналітичної роботи, що проявило себе у ліквідації відповідних посад, а подекуди і відповідних служб на підприємствах. Нові вітчизняні бізнесмени вважали, що відсутність економічної роботи, аналізу й виявлення резервів ефективності можна компенсувати підвищенням цін на вироби і послуги, зниженням рівня заробітної плати, її тривалої затримки і т. ін.

Але дійсність свідчить про зворотнє: з метою зміцнення економічної основи діяльності підприємств вкрай необхідно піднімати рівень економічної роботи в первинній ланці економіки на підприємствах. Це насамперед стосується вдосконалення економічного аналізу на середніх і малих підприємствах.

Централізоване планування діяльності підприємства передбачало охоплення планом усіх основних показників протягом календарного року, директивність показників плану і державну звітність про його виконання. Передбачалося, що кожне міністерство розподіляє планові показники по головних управліннях, а останні, у свою чергу, доводять планові завдання до об'єднань і підприємств. За цих умов усувалася можливість зміни планів протягом року, існувало "подвійне" планування, тобто траплялись випадки, коли сума планів за показниками підприємств і об'єднань не збігалася з плановими завданнями головного управління.

Такий річний цикл планування і звітності підприємства позначився на економічному аналізі, його основним призначенням стало забезпечення аналітичними даними пояснювальної записки до річного звіту підприємства.

Подібні підходи не прийнятні нині в практиці діяльності підприємств, що реально і відбувається – від таких підходів в організації аналітичної роботи нині відмовились. Для відповіді на запитання чому вони не застосовуються в діяльності підприємств, вважаємо за доцільне навести таку думку акад. М.Г. Чумаченка: "Відомо, що методикою нормативного обліку витрат на виробництво передбачено документоване оформлення відхилень від норм з установленням причин і винуватців цих відхилень. У період стажування в Іллінойському університеті США в 1967—1968 рр., при вивченні літератури із стандарт-косту я не знайшов аналогічних документів щодо відхилень від стандартів. В університеті на той час працював професор Р. Діккі - науковий редактор солідного за обсягом «Довідника бухгалтера-калькулятора». У бесіді з ним на запитання про документування відхилень професор відповів: «А навіщо? Розраховані стандарти ми погоджуємо з майстром-виконавцем і подальшим його завданням є слідкувати за їх дотриманням. Якщо наприкінці місяця відхилення по витратах перевищать допустимий відсоток відхилень (2—3 %) і він не зможе пояснити причини цього, він підлягає покаранню або звільненню»[8,17].

З досвіду діяльності підприємств у різних галузях господарства країни автору відомо, що на підприємствах, переважно інтуїтивним шляхом, дійшли того, що виконавці повинні займатися не оформленням "підстраховочної" документації, а оперативно усувати причини відхилень, що виникають. І завдання економіста, у цьому випадку, зводиться до того, що він наприкінці місяця повинен визначити по кожній ділянці відхилення від норм і у разі істотних відхилень одержати пояснення, розробити систему мір і вжити відповідних заходів, а не нагромаджувати масу документів про причини відхилень від норм.

Цілком очевидно, що в сучасних методиках економічного аналізу необхідно виключити зіставлення фактичних показників за рік з річними плановими показниками. По-перше, тому, що такі показники одержати вкрай складно, так як номенклатура замовлень, договорів дуже мінлива і динамічна, все передбачити на рік, півроку наперед неможливо. По-друге, в результаті такого підходу у менеджерів та аналітиків, які зайняті у бізнесі, складається неправильне уявлення про те, що аналітичну роботу протягом року на підприємстві вести не обов'язково, а аналітичний "аврал" повинен починатися після одержання річних або піврічних показників.

Теорія і практика економічного аналізу створили ряд методів порівняння фактичних показників з базовими для виявлення відхилень і подальшого встановлення причин. Це, насамперед, зіставлення з нормами, показниками передових суб'єктів господарювання, середньо-галузевими стандартами, міжнародними еталонами і т. ін. Але за інерцією, в сучасній практиці економічного аналізу на підприємствах, подекуди, переважає порівняння фактичних даних із плановими.

На Рис. 1 представлена схема планування в системі прийняття рішень на підприємстві [8,9]. При цьому оперативне планування повинно охоплювати поточну діяльність підприємства і мати горизонт не більше одного року. Воно повинне представлятися в помісячній і подекадній розбивці. Дані оперативного плану підприємства і повинні використовуватися в економічному аналізі.

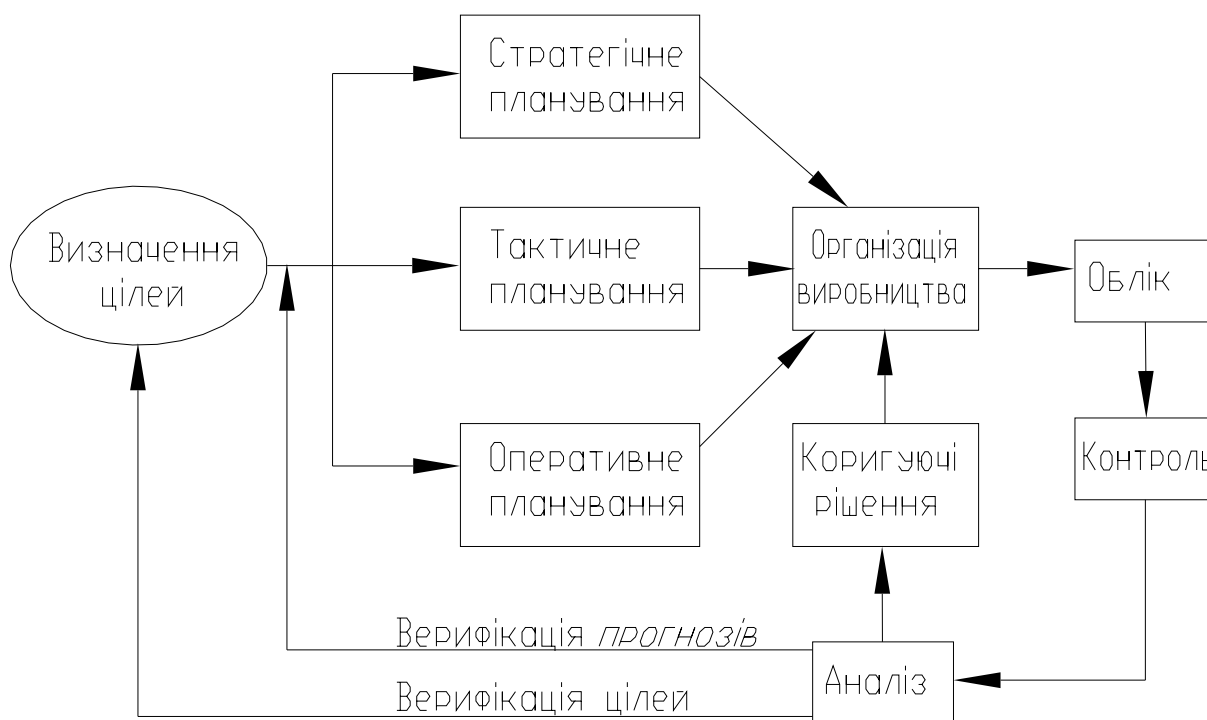

Рис. 1. Планування в системі прийняття рішень підприємства

Слід зазначити, що літератури з сучасних методик планування і аналізу ще мало і багато актуальних питань залишаються невирішеними. Так, В.Н. Нелеп справедливо підкреслює: " Дієвість планування залежить від ступеня відповідності плану реальним умовам. Оскільки ситуація в ринковій економіці поступово змінюється, а підприємство може контролювати тільки невелику частину тих умов, в яких воно перебуває, план не може залишатися незмінним. Немає нічого більш нерозумного, ніж виконувати застарілий план або дотримуватися плану, що не враховує зміни внутрішні або зовнішні у конкретній ситуації" [9,372].

Щоб відповідати сучасним вимогам, методика економічного аналізу повинна наближатися до життєвих потреб підприємства, відповідати повсякденним запитам управління, бути надійним економічним інструментом управління підприємством. Ця методика повинна враховувати динамічний стан діяльності підприємства, наявність конкуренції й інфляції, стан попиту та пропозиції на ринку на продукovanі підприємством вироби і послуги. Економіст-аналітик повинен орієнтуватися не лише на складання аналітичних звітів і записок, а на оперативну підготовку, на підставі даних аналізу, проектів управлінських рішень і доведення їх до вищого керівництва.

Досить важливим є скорочення періоду, за який проводиться аналіз. В економічному аналізі вкрай необхідний моніторинг та постійне аналітичне спостереження за

найважливішими показниками діяльності галузі і сектору ринку. Але при цьому не слід недооцінювати важливість проведення стратегічного аналізу для визначення перспективи підприємства, порівняння його можливостей з можливостями споріднених і аналогічних підприємств на національному і міжнародному ринках, ретроспективного аналізу втрачених можливостей, аналізу наявних управлінських проблем, аналізу рядів динаміки з різних сторін діяльності суб'єкта господарювання, прогностичних оцінок тощо.

Ефективна організація роботи економічних служб підприємства надасть можливість збалансувати обсяг наявних економічних ресурсів підприємства з ефективним попитом на даному ринку на продукцію суб'єкта господарювання, сформувати ефективну інвестиційну програму підприємства, відшукати і обґрунтувати вивір адекватних джерел інвестиційних ресурсів для потреб підприємства, стабілізувати його діяльність і забезпечити економічний прорив. Крім того, саме це дозволить зменшити інвестиційні ризики і, що особливо важливо, не допустити спаду ефективності реалізованих проєктів на стадії комерціалізації. При цьому в процесі управління економікою підприємства, слід враховувати, що результатом такого підходу до організації аналітичної роботи підприємств буде виступати також і нова якість організаційної структури підприємства, нові методи економічного і фінансового управління, нові засади економічного стимулювання структурних підрозділів і персоналу, які дозволять покращити економічне забезпечення його інвестиційної і інноваційної діяльності.

Література

1. М.М. Алексеева. Планирование деятельности фирмы: Учеб.-метод. пособие.- М.:Финансы и статистика,2000.
2. М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. Теория экономического анализа: Учебник. 4-е изд., доп. и перераб. - М.: Финансы и статистика,2000.
3. Е.Ф. Брігхем. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. - К.: Молодь,1997.
4. С.Ф. Голов. Управленческий бухгалтерський учет. - К.: СКАРБИ,1998.
5. К. Друри. Учет затрат методом стандарт-кост: Пер. з англ. - М.: Аудит ЮНИТИ,1998.
6. В.М. Іваненко. Курс економічного аналізу: Навчальний посібник. - К.: Знання-Прес,2000.
7. К.В. Ізмайлова. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. - К.: МАУП,2000.
8. М.Г. Чумаченко. Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємств».Наукова доповідь.- К.: КНЕУ,2001.
9. В.М. Нелеп. Планування на аграрному підприємстві: Підручник.-К.: КНЕУ,2000

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Галушко О.С. 11.11. 07*

*Надійшла до редакції
17.11.07*